

64. Chernihivskiy kurier (1943), 7 bereznia. [in Ukrainian].
65. Nizhynski visti (1942), 28 lystopada. [in Ukrainian].
66. Visti Pryluchchyny (1943), 13 sichnia. [in Ukrainian].
67. Nizhynski visti (1942), 13 travnia. [in Ukrainian].
68. Nizhynski visti (1943), 16 sichnia. [in Ukrainian].
69. Nizhynski visti (1943), 6 sichnia. [in Ukrainian].
70. Novi dni (1942), 7 zhovtnia. [in Ukrainian].
71. Ukrainske Polissia (1942), 1 bereznia. [in Ukrainian].
72. Ukrainske Polissia (1942), 24 kvitnia. [in Ukrainian].
73. Visti Ostershchyny (1942), 15 travnia. [in Ukrainian].
74. Ukrainske Polissia (1942), 1 kvitnia. [in Ukrainian].
75. Ukrainske Polissia (1942), 3 kvitnia. [in Ukrainian].
76. Ukrainske Polissia (1941), 12 hrudnia. [in Ukrainian].
77. Visti Pryluchchyny (1942), 28 chervnia. [in Ukrainian].
78. Visti Pryluchchyny (1942), 22 lystopada. [in Ukrainian].
79. Visti Pryluchchyny (1943), 14 bereznia. [in Ukrainian].
80. Visti Pryluchchyny (1942), 14 chervnia. [in Ukrainian].
81. Visti Ostershchyny (1942), 16 liutoho. [in Ukrainian].
82. Ukrainske Polissia (1942), 15 bereznia. [in Ukrainian].
83. Chernihivskiy kurier (1943), 10 bereznia. [in Ukrainian].
84. Ukrainske Polissia (1942), 20 liutoho. [in Ukrainian].
85. Ukrainske Polissia (1942), 12 bereznia. [in Ukrainian].
86. Nizhynski visti (1942), 11 lystopada. [in Ukrainian].
87. Ukrainske Polissia (1942), 27 hrudnia. [in Ukrainian].
88. Novi dni (1942), 2 hrudnia. [in Ukrainian].
89. Ukrainske Polissia (1942), 6 hrudnia. [in Ukrainian].
90. Nizhynski visti (1942), 29 serpnia. [in Ukrainian].
91. Visti Pryluchchyny (1942), 16 veresnia. [in Ukrainian].
92. Chernihivskiy kurier (1943), 25 kvitnia. [in Ukrainian].
93. Visti Ostershchyny (1942), 30 zhovtnia. [in Ukrainian].
94. Visti Pryluchchyny (1942), 4 lystopada. [in Ukrainian].
95. Nizhynski visti (1942), 26 veresnia. [in Ukrainian].
96. Nizhynski visti (1942), 29 lyppnia. [in Ukrainian].
97. Nizhynski visti (1942), 7 lystopada. [in Ukrainian].
98. Nizhynski visti (1942), 4 lystopada. [in Ukrainian].
99. Ukrainske Polissia (1942), 9 hrudnia. [in Ukrainian].
100. Visti Pryluchchyny (1942), 9 hrudnia. [in Ukrainian].
101. Nizhynski visti (1942), 3 zhovtnia. [in Ukrainian].
102. Visti Ostershchyny (1942), 1 hrudnia. [in Ukrainian].
103. Visti Pryluchchyny (1942), 27 hrudnia. [in Ukrainian].
104. Ukrainske Polissia (1942), 22 kvitnia. [in Ukrainian].
105. Visti Pryluchchyny (1942), 27 lystopada. [in Ukrainian].
106. Nizhynski visti (1942), 30 veresnia. [in Ukrainian].
107. Visti Pryluchchyny (1942), 13 lystopada. [in Ukrainian].
108. Nizhynski visti (1942), 9 hrudnia. [in Ukrainian].
109. Visti Pryluchchyny (1943), 7 bereznia. [in Ukrainian].
110. Ukrainskyi kurier (1943) 11 lyppnia. [in Ukrainian].
111. Nizhynski visti (1942), 30 hrudnia. [in Ukrainian].
112. Nizhynski visti (1942), 6 chervnia. [in Ukrainian].
113. Visti Pryluchchyny (1942), 26 chervnia. [in Ukrainian].
114. Ukrainske Polissia (1942), 25 liutoho. [in Ukrainian].
115. Nizhynski visti (1943), 23 sichnia. [in Ukrainian].
116. Visti Pryluchchyny (1943), 21 liutoho. [in Ukrainian].
117. Ukrainske Polissia (1942), 16 hrudnia. [in Ukrainian].
118. Nizhynski visti (1942), 14 zhovtnia. [in Ukrainian].
119. Visti Pryluchchyny (1942), 29 lystopada. [in Ukrainian].
120. Visti Ostershchyny (1942), 25 hrudnia. [in Ukrainian].
121. Visti Pryluchchyny (1942), 25 hrudnia. [in Ukrainian].
122. Nizhynski visti (1942), 23 veresnia. [in Ukrainian].
123. Visti Pryluchchyny (1942), 30 zhovtnia. [in Ukrainian].
124. Ukrainske Polissia (1942), 12 kvitnia. [in Ukrainian].
125. Nizhynski visti (1942), 9 travnia. [in Ukrainian].
126. Nizhynski visti (1942), 15 serpnia. [in Ukrainian].
127. Ukrainske Polissia (1942), 17 kvitnia. [in Ukrainian].
128. Nizhynski visti (1942), 19 serpnia. [in Ukrainian].
129. Ukrainske Polissia (1941), 24 hrudnia. [in Ukrainian].
130. Ukrainske Polissia (1942), 5 chervnia. [in Ukrainian].
131. Ukrainske Polissia (1941), 3 hrudnia. [in Ukrainian].
132. Ukrainske Polissia (1942), 20 hrudnia. [in Ukrainian].
133. Chernihivskiy kurier (1943), 21 kvitnia. [in Ukrainian].
134. Nizhynski visti (1942), 10 zhovtnia. [in Ukrainian].
135. Novyi shliakh (1942), 1 sichnia. [in Ukrainian].
136. Ukrainske Polissia (1942), 3 chervnia. [in Ukrainian].
137. Ukrainske Polissia (1942), 1 sichnia. [in Ukrainian].
138. Visti Pryluchchyny (1943), 28 bereznia. [in Ukrainian].
139. Ukrainske Polissia (1942), 8 bereznia. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.02.2020 р.
Рекомендована до друку 10.03.2020 р.

УДК 94[(477.52–21Глухів):930.2] «1943»

В.І. Белаиов

БІЙ ЗА ГЛУХІВ – МІФ ЧИ РЕАЛЬНІСТЬ?

До недавнього часу при вивченні питання визволення міста Глухова від нацистської окупації дослідники не мали достатньої кількості документального матеріалу. Його частину у вересні 2019 р. було отримано автором-укладачем цієї публікації з Центрального архіву Міністерства оборони Російської Федерації у місті Подольську.

У статті на основі архівних документів встановлюється картина реальних подій, пов'язаних з визволенням міста Глухова у кінці серпня 1943 року.

Ключові слова: документи, звіти про бойові дії, журнал бойових дій, історичний формуляр, військово-мемуарна література, листи, військові поховання.

Підставою для написання цієї статті є дискусія, що кілька десятиліть точиться у науковому середовищі з приводу перебігу бойових дій і встановлення точного дня визволення Глухова від нацистської окупації. Наразі дослідники сперечаються навколо двох дат – 30 чи 31 серпня 1943 р. Так, у військово-мемуарній літературі переважає вказівка на 30 серпня, яка, скоріш за все, ґрунтується на повідомленні Радінформбюро, що пролунало в ефірі 31 серпня 1943 р., про визволення Глухова – міста на українсько-російському прикордонні. Ця дата зустрічається й у споминах ветеранів 70-ої гвардійської стрілецької дивізії, яка безпосередньо вела бої за місто.

На користь іншої дати говорить збірник документів і матеріалів «Сумская область в период Великой Отечественной войны Советского Союза (1941–1945 гг.)» (Харків, 1963). За термінами тимчасової окупації Глухова, що вказані у виданні, визволення міста сталося 31 серпня 1943 р.

Наприкінці 2019 р. автор публікації запросив у Центральному архіві Міністерства оборони Російської Федерації (м. Подольськ Московської обл.) документи, що могли б додати цій дискусії офіційного обґрунтування. Нами були отримані виписки з журналу бойових дій 9-го танкового корпусу, звіту про бойові дії 23-ї танкової бригади, історичного формуляру 70-ї гвардійської стрілецької дивізії, журналів бойових дій 17-го гвардійського стрілецького корпусу, 205-го гвардійського стрілецького полку. Документи про бойові дії 226-ї стрілецької «Глухівської» дивізії в даному випадку не бралися до уваги, адже вона, забезпечивши взяття міста Глухова з північного сходу та південного заходу рушила далі і безпосередньої участі, окрім взаємодіючих підрозділів, у бою за Глухів не брала.

У статті автор ставить за мету на основі архівних матеріалів встановити картину реальних подій, пов'язаних з визволенням міста Глухова у кінці серпня 1943 року. Поставлені завдання звелися до пошуку документів, які б спростували хибну думку про відсутність бою за Глухів, та до визначення ролі інших джерел у розкритті змісту цього бою.

Об'єктом дослідження стали документи військових частин і підрозділів, що брали участь у визволенні міста Глухова, предметом – звіти про бойові дії, журнали бойових дій п'яти військових частин і підрозділів та історичний формуляр дивізії, полки якої брали безпосередню участь у бою за Глухів. Ознайомлення зі змістом кожного з цих документів допомагає зробити остаточні правильні висновки, які будуть зроблені наприкінці публікації.

Документи для ідентичності наводяться мовою оригіналу зі збереженням орфографічних, пунктуаційних і стилістичних особливостей.

Документ 1-й. «Звіт про бойові дії 23-ї танкової бригади за період з 16 липня до 22 листопада 1943 р.» включно зі звітом про бойові дії розвідзводу 23-ї «Глухівської» танкової бригади з 26.08 по 15.09.1943 року. Читаємо: «При занятті бригадою ЭСМАНЬ разведгруппа под командованием командира взвода лейтенанта ПРИДАННИКОВА вела разведку в направлении ГЛУХОВ, которая установила: что мелкие группы пр-ка спешно отходят в район города, установила связь с 28 ОРБ (отдельным разведывательным батальоном), действовавшего в этом же направлении. Обнаружила: что дорога от МТС (машинно-тракторной станции) на ЭСМАНЬ во многих местах минирована. Вместе с 28 ОРБ вплотную подошла к городу и ворвалась в него.

Продвигаясь вперёд уничтожила гарнизон комендатуры, захватила документы, 4 мотоцикла, 3 велосипеда, 2 станковых и ручной пулемёт и до 20 винтовок и уничтожила до 15 солдат и офицеров и вместе с подошедшими танками бригады вышла в район НОВ. ГРЕБЛЯ». «Из района НОВ.ГРЕБЛЯ разведгруппа продвинулась в район выс. Н/173,11 с задачей: Вести наблюдение в полосе СЕМЁНОВКА, выс. 173,3.

Наблюдением пр-ка не обнаружено. По показанию местных жителей последние мелкие группы пр-ка и обозы из ГЛУХОВА ушли в направлении ПУТИВЛЬ и что пр-ка до ПУТИВЛЬ нет.

Остатки гарнизона ГЛУХОВА отошли по дороге на КРОЛЕВЕЦ. Высланная дополнительная разведка ХОЛОВО, БАНИЧИ пр-ка не обнаружила» [1, арк. 35–36].

Документ 2-й. «Журнал бойових дій 9 тк за період з 15.5.1942 до 25.5.1944». Знаходимо: «В 6.00 30.8.1943 г. Начальником штаба корпуса было доложено донесением о положении частей корпуса, в котором изложено решение командира корпуса о преследовании противника в направлении Глухов и овладение (потрібно овладении – В.Б.) последним.

Командарм 60 приказал. Закрепиться на достигнутом рубеже в готовности к отражению контратак противника с направления: севера, запада и ю-з. Преследование противника и овладение г. Глухов не разрешил.

Командир корпуса РЕШИЛ усиленным ПО в составе 28

ОРБ, 23 ТБР, усиленной ротой 8 МСБр преследовать противника в направлении Глухов.

К 13.00 30.8.1943 г. г. Глухов был очищен от противника. Захвачено 28 складов с продовольствием и военным имуществом, взято 500 пленных.

В 14.00 30.8.1943 г. на имя к-ра корпуса получена телеграмма Военного Совета ЦФ следующего содержания: «Военный Совет ЦФ выражает Вам, всем офицерам, сержантам и рядовым бойцам доблестного 9 ТК свою БЛАГОДАРНОСТЬ за славные боевые успехи, за проявленные при этом героизм и мужество.

Желаем Вам боевые друзья новых ещё лучших успехов. РОКОССОВСКИЙ, ТЕЛЕГИН.» [2, арк. 49 зв.-50].

Документ 3-й. «Звіт про бойові дії 23-ї танкової бригади 9 танкового корпусу 60 Армії Центрального фронту за період з 26 серпня до 19 вересня 1943 р.». Дізнаємося: «В 6⁰⁰ 30.8.43 бригаде командиром корпуса поставлена задача в 7.30 30.8.43 выступить по маршруту Эсмань, выс[ота] 211.5, 217.2, МТС, овладеть вост. окр. ГЛУХОВ, в дальнейшем выйти на зап. окр. и закрепиться.

В 8.40 30.8.43 г. получено от 28 ОРБ информация: «Пр-к частями гарнизона г. Глухов занял оборону и выставил огневые заслоны по высотам 186.2, 190.2, 201.2, 188.1, 185.6». В связи с этой информацией части бригады распоряжением штакаора с хода по радио и офицером связи возвращены штабригом в указанный район и временно задержаны на прежнем рубеже, юго-зап. Эсмань.

В 10⁰⁰ 30.8.43 г. командир бригады отдал приказ продолжать преследовать отходящего пр-ка, сбить огневые заслоны, с хода ворваться в г. Глухов и выйдя на юго-зап. окраину закрепиться.

В 10²⁰ 30.8.43 г., имея впереди разведку на танке Т-70, в ГПЭ: Т-34 = 4 (269 ТБ). Ядро танков Т-34 = 5, СУ 122 = 3, Т-60 = 1, бригада выступила по маршруту и в 14⁴⁵ 30.8.43 [г], сбив заслоны, первой ворвалась в г. ГЛУХОВ.

Подвергаясь непрерывному воздействию авиации пр-ка бригада вышла на юго-зап. окр. г. ГЛУХОВ и оседлав шоссе ГЛУХОВ – ПУТИВЛЬ, заняла оборону.

...получено письменное поздравление от командира корпуса следующего содержания:

ТТ. ДЕМИДОВУ, КАРИМАНУ, ЛЕЩЕНКО!

«ПРИВЕТСТВУЮ ГЕРОЕВ ТАНКИСТОВ 9ТК. ЖЕЛАЮ ДОЛЬНЕЙШИХ БОЕВЫХ УСПЕХОВ. БЛЮДИТЕ ЖЕСТКИЙ ПОРЯДОК И ДИСЦИПЛИНУ. ПОБЕДУ НАДО НЕ ТОЛЬКО ЗАВОЕВЫВАТЬ, НО И ОБЯЗАТЕЛЬНО ЗАКРЕПИТЬ»

17.00 30.8.43 г. [подпись] РУДЧЕНКО [3, арк. 35–36].

Документ 4-й. «Звіт про бойові дії 23-ї танкової бригади 9 танкового корпусу 60 Армії Центрального фронту за період з 2 жовтня 1941 р. до 22 листопада 1943 р.». Взнаємо: «...бригада выступила по маршруту и ... сбив заслоны, первой ворвалась в г. ГЛУХОВ.

Подвергаясь непрерывному воздействию авиации пр-ка бригада вышла на юго-зап. окр. г. ГЛУХОВ и оседлав шоссе ГЛУХОВ – ПУТИВЛЬ, заняла оборону.

УРОН НАНЕСЕННЫЙ ПРОТИВНИКУ:

Уничтожено: автомашин = 4, радиостанций = 12, телефонного кабеля = 200 катушек, мотоциклов = 2, станковых пулемётов = 4, винтовок = 3.

ПОТЕРИ БРИГАДЫ:

Танков Т-34 = 2, Т-70 = 1, Т-60 = 1.

Автомашин = 3, миномётов = 3, карабинов = 7, автоматов = 10.

В личном составе убито = 3, ранено = 3 чел[овека] [4, арк. 63].

Документ 5-й. «Журнал боевых дій 205-го зв. сп. з 15-го січня по 31 грудня 1943 р.». Впевнюємося: «30.08.43 г. С подходом других частей для закрепления рубежа Эсмин (Есмань) полк, согласно распоряжения штадива (штаба дивизии) в 19.00 снялся со станции Эсмин (Есмань) и начал дальнейшее преследование прот-ка в направлении г. Глухов. К 21.00 полк подошел к г. Глухов и в 21.30 начался штурм города. Пр-к растерявшись от неожиданного ночного штурма беспорядочно отстреливаясь начал отступать, оставляя город. Наши подразделения очищая квартал за кварталом к 24.00 полностью очистили город от прот-ка и закрепились на его окраинах. Пр-к оставил в городе много складов с боеприпасами продуктами и вещимуществом» [5, арк. 17].

При цьому поняття «нічний штурм» потрібно розуміти як рішучу атаку з ходу, майже без перерви, укріплених позицій ворога і їх подолання атакуючими; поняття «зачистка» – як перевірку наявності противника і в разі необхідності його знищення (*головне – не сплутати ці поняття, бо складеться враження суцільного бою – В.Б.*).

Документ 6-й. «Історичний формуляр 70-ї гвардійської стрілецької дивізії». Переконаємося: «С рубежа Фотевиж дивизия прочно вступила на территорию УССР.

В 20.00 30.8.1943 г. дивизия получила новую боевую задачу Штакора (штаба корпуса) 17-наступать в общем направлении на г. Глухов.

Командование дивизией по своему решению создало главную группировку на своём правом фланге из двух полков. После короткой артподготовки, части дивизии перешли в решительное наступление. К 21.00 30.8.1943. г. передовые части дивизии своей главной группировкой на плечах отходящего противника вышли в район окраин г. Глухов а к 24.00 вплотную подошли к северной и вост. окраинам г. Глухов.

Пр-к, почувствовав угрозу окружения, ночью поспешно отводит свои основные части в западном и юго-западном направлении. Два полка дивизии, вышедшие к окраинам города, подтянув все огневые средства, немедленно приступили к окончательному очищению города от пр-ка. После непродолжительного уличного

боя к 2.00 31.8.43 г. части дивизии полностью овладели городом, выйдя на его западную и южную окраины.

31 августа приказом Верховного Главнокомандующего Маршала Советского Союза тов. Сталина, в ознаменование взятия г. Глухов, дивизии присвоено наименование «ГЛУХОВСКАЯ».

За отличные боевые действия личному составу дивизии ОБЪЯВЛЕНА БЛАГОДАРНОСТЬ.» [6, арк. 21].

Документ 7-й. «Журнал боевых дій 17 гвардійського стрілецького корпусу 60 Армії Центрального фронту з 1 травня до 12 вересня 1943 р.». Наголошуємо: «В течении 30.8.43 г. соединения корпуса продолжали преследовать отходящего пр-ка.

В 20.40 30.8.43 г. согласно боевому приказу штакора части 70 гв. с. д. (гвардейская стрелковая дивизия – В.Б.), выступили из занимаемого р-на в общем направлении на Глухов.

31.8.43 г.

70 гв. с. д. в 2.00 31.8. заняла г. Глухов, заняв г. Глухов, части дивизии вышли в р-ны:

207 гв. с. п. Береза, отм. 192.8, отм. 157.8

205 гв. с. п. г. Глухов

203 гв. с. п. Юго-Вост. Глухов» [7, арк. 112].

Отже, вивчення поданих документів показує, що визволення Глухова відбувалося у два етапи. Ознайомлення зі змістом кожного з цих документів допомагає зробити остаточний висновок. Він полягає в тому, що датою завершення процесу звільнення міста слід вважати 31 серпня 1943 р.

При вивченні питання визволення Глухова ні в якому разі не можна забувати про загиблих у цій військовій операції. За даними, опрацьованими також в архіві Міністерства оборони Російської Федерації дослідником Ю.О. Коваленком, 30.08.1943 року окремих 28-й розвідувальний батальйон, досягнувши північної околиці Глухова, зустрів організований опір сильного ар'єргарду противника у складі піхоти та декількох танків і поніс втрати [8]. Як стало нещодавно відомо, біля північного передмістя Родивонівка тривалий час знаходилося, за свідченнями місцевих жителів [9], два колективних поховання бійців, загиблих у цьому бою. Останки з першого поховання були перенесені на регіональне кладовище в урочище Борок. У другому похованні вони залишаються і до теперішнього часу. У післявоєнний час в кінці довгого Сніжкиного яру знаходився виведений зі строю німцями танк Т-34.

У двох могилах меморіального комплексу в центрі міста, за підготовленим Глухівським міським об'єднаним військкоматом паспортом з обліковою карткою № 502, нараховується 502 воїна та 5 партизанів, що загинули у боях за Глухів [10, с. 26] з кінця серпня до 7 вересня 1941 року, під час бою за визволення Глухова в кінці серпня 1943 р., під час бомбардувань 31 серпня та у вересні 1943 року, померлих від ран у

507 і 5209 ХППШ – хірургічних польових пересувних шпиталях у вересні 1943 року.

За списками тільки встановлених прізвищ серед них – 16 чоловік, які загинули та померли від ран 30.08, 31.08 та 01.09.1943 року [11, с. 171–173]. До них потрібно додати ще 17 загиблих та померлих від ран, що поховані на Вознесенському кладовищі.

Всього ж, за підрахунком, здійсненим за даними паспортів військових поховань, по селах Глухівського району на шляху до Глухова загинуло щонайменше 168 чоловік [10] з 70-ї гвардійської та 226-ї стрілецьких дивізій.

Від автора статті тільки залишається додати наступне: якщо перший етап визволення Глухова (входження з боєм розвідвзводу 23-ї танкової бригади і окремого 28-го розвідбатальйону через Родивонівку до центральної і південної частин міста) відбувався переважно у світловий день, то він, безумовно, запам'ятався жителям міста; другий етап, що проходив пізнього вечора та у нічний час, не міг запам'ятатися подробицями з природної причини, бо більша частина глухівчан або спала, або в передчутті бою ховалася по льохах та підвалах, або роз'їхалась до родичів по селах, що на той час було звичайним явищем.

Військово-мемуарна література (окрім одного видання, де перебільшені масштаби бою першого етапу), листи учасників бою за визволення Глухова, що зберігаються у фондах Глухівського міського краєзнавчого музею [12], аудіозаписи інтерв'ю (у тому числі учасників бою за вокзал), щоденникові записи з особистих архівів, зокрема В.М. Заїки [13], тільки суттєво доповнюють зміст подій, викладених в архівних документах.

Особи, що брали участь при визволенні Глухова у бою за залізничну станцію з вокзалом (за їхніми висловами зруйнованим) та водонапірну вежу (при ретельному огляді на її верхній східній і південній частинах, можна побачити залишки затертих цементно-піщаним розчином пошкоджень від обстрілу і невелику кількість кульових отворів), не вигадані і не міфічні. Вони – реальні командири та бійці, про що говорять їх нагородні листи [14]. За визволення Глухова всьому складу 23-ї танкової бригади, 70-ї гвардійської стрілецької дивізії та 226-ї стрілецької дивізії було оголошено подяку Верховного Головнокомандувача і присвоєно найменування «Глухівських» [15, с. 3]. З цієї причини командирів і бійців цих підрозділів не нагородили орденами і медалями, бо в один день чи добу за одні й ті ж заслуги не відмічають, як і не карають за одне і теж порушення.

Таким чином, бій за Глухів – це не міф, який вигадали автори військово-мемуарної літератури, а реальна об'єктивність кінця серпня 1943 року, яка стала важливою подією у північно-східному українсько-російському прикордонні та поклала початок визволенню ряду українських міст.

ДЖЕРЕЛА

1. Центральний архів Міністерства оборони Російської Федерації (далі – ЦАМО РФ), ф. 3102, оп. 1, спр. 3.
2. ЦАМО РФ, ф. 3408, оп. 1, спр. 7.
3. ЦАМО РФ, ф. 3102, оп. 0000001, спр. 0003.
4. ЦАМО РФ, ф. 3102, оп. 0000003, спр. 0003.
5. ЦАМО РФ, ф. 6633, оп. 443372, спр. 9.
6. ЦАМО РФ, ф. 1205, оп. 1, спр. 1.
7. ЦАМО РФ, ф. 853, оп. 1, спр. 18.
8. Ю. Коваленко. Правда та міфи про загибель генерала. *Соборний майдан*. 2014. № 4(64). С. 1–2.
9. Свідчення надали жителі м. Глухова М.І. Гришаков (переїхав до м. Суми), А. Лабуз та М.Г. Рева.
10. Пам'ятки історії міста Глухова та населених пунктів Глухівського району. Матеріали з підготовки «Зводу пам'яток історії та культури України» по Сумській області / В.І. Белашов та ін. 1-е вид.: Глухів : РВВ ГДПУ, 2007. 154 с.
11. Белашов В.І., Зайцева Н.О., Онопрієнко О.В., Федін О.В. Глухів. Випробування війною. Київ : Новий друк, 2015. 192 с.
12. Див.: Венков В.С., Дудинов П.П. *Гвардейская доблесть: Боевой путь 70-й гвардейской стрелковой дивизии*. Москва : Воениздат, 1979. 181 с.; Логачёв А.Г. *Солдат вспоминает войну*. Барнаул: Алтайское книжное издательство, 1986. 120 с.; Спогади заступника начальника штабу 23-ї танкової бригади, майора Журавльова Ф.М. про визволення міста Глухова у 1943 році. 3 с.; Спогади ветерана 9-го танкового корпусу полковника Проніна А.М. про наступальні бої на Глухівському напрямку. 1975. 4 с. та ін.
13. Заїка В.М. Щоденник (рукопис). Витяги із записів 1943 року. Глухів.
14. Нагородні листи лейтенанта О.Г. Гавриленка, молодшого лейтенанта В.О. Федоркова, старшого лейтенанта Ю.В. Тварковского, молодшого лейтенанта В.Л. Бершвиля та ін. (особистий архів автора).
15. Наказ Верховного Головнокомандувача про присвоєння найменувань Глухівським військовим частинам, що визволяли місто. Красная звезда. 1943. 1 вересня.

Bielashov V.I. Fight for Hlukhiv – is myth or reality?

The writing of the article was caused by the urgent need to display on the basis of archival documents the content of the battle for Hlukhiv at the end of August 1943.

To date, researchers have only worked on selected documents, the publication of which has not fully covered this important issue. For this reason, the purpose of writing an article is to fully reflect their content. At the same time, the author set himself the task of accumulating the required amount of archival material and its processing by methods of analysis, synthesis, systematic, comparison

As a result of studying the documents, the sequence and content of the events were established, for which, first of all, the reports on the fighting of the 23rd Panzer Brigade were used, including its reconnaissance of the beginning of the battle for Hlukhiv in the morning of 30.08.1943, and the log of the 9th tank corps, the pages of which reveal the true cause that led to the two stages of the battle. It consisted of a mismatch between the commander of the 60th Army and the commander of the 9th Panzer Corps, who, without knowing the first, made the decision to launch actions aimed at Hlukhiv's liberation, initially only by the forces of the 28th Reconnaissance Battalion with the auxiliary units. These small forces took Hlukhiv to 13-00. This victory did not give rise to the Radinforbureau's announcement of Hlukhiv's release on August 30, 1943, although the main forces of the 23rd Panzer Brigade broke into the city at 4.45pm. These events are part of the first phase of hostilities.

The events of the second stage of the battle are revealed in the combat log of the 205th Guards Rifle Regiment of the 70th Guards Rifle Division, from which it became known that 9.30 p.m. the assault on the north-eastern part of the city began and by 24-00 its units had completely cleared the city of the enemy. The historical form of the 70th Guards Rifle Division states that by 2-00 on 31.08.1943, parts of the division had been completely conquered by Hlukhiv.

The combat log of the 17th Guards Rifle Corps clearly states that the 70th Guards Rifle Division occupied Hlukhiv at 2-00 on August 31, 1943, indicating that the day of the city's liberation should be considered August 31.

Military memoirs, diaries and audio recordings substantially supplemented the content of the events of the two-stage battle.

The author concludes that the Battle of Hlukhiv at the end of August 1943 is a real event that initiated the liberation of a number of Ukrainian cities.

Key words: documents, combat reports, combat log, historical form, memoirs of war, letters, military burials.

REFERENCES

1. Tsentralnyi arkhiv Ministerstva oborony Rosiiskoi Federatsii (dali – TsAMO RF), f. 3102, op. 1, spr. 3.
2. TsAMO RF, f. 3408, op. 1, spr. 7.
3. TsAMO RF, f. 3102, op. 0000001, spr. 0003.
4. TsAMO RF, f. 3102, op. 0000003, spr. 0003.
5. TsAMO RF, f. 6633, op. 443372, spr. 9.
6. TsAMO RF, f. 1205, op. 1, spr. 1.
7. TsAMO RF, f. 853, op. 1, spr. 18.
8. Yu. Kovalenko. (2014). Pravda ta mify pro zahybel henerala [The truth and the myth of the general's death]. *Sobornyi maidan*, 4(64), pp. 1–2. [in Ukrainian].
9. The testimony was provided by the residents of Hlukhiv M.I. Hryshakov (moved to Sumy), A. Labuz and M.G. Reva. (unpublished) [in Ukrainian].
10. Bielashov, V.I. (2007). *Pamiatky istorii mista Hlukhova ta naselenykh punktiv Hlukhivskoho raionu. Materialy z pidhotovky «Zvodu pamiatok istorii ta kultury Ukrainy» po Sumskii oblasti*. [Monuments of the history of the city of Glukhov and settlements of Glukhiv district. Materials on preparation of the "Summit of the monuments of history and culture of Ukraine" in Sumy region]. Hlukhiv: RVV HDPU. [in Ukrainian].
11. Bielashov, V.I., Zaitseva, N.O., Onopriienko, O.V., Fedin, O.V. (2015). *Hlukhiv. Vyprobuvannia viinoiu [Hlukhiv. Trails of war]*. Kyiv: Novyi druk. [in Ukrainian].
12. Venkov, V.S., Dudynov, P.P., (1979). *Gvardeyskaya doblest': Bo-yevoy put' 70-y gvardeyskoy strelkovoy divizii [Guards Valor: The battle route of the 70th Guards Rifle Division]*. Moscow: Voenyzzdat. [in Russian]. Logachëv, A.G. (1986). *Soldat vspominayet voynu [The soldier recalls the war]*. Barnaul: Altayskoye knizhnoye izdatel'stvo. [in Russian]. Spohady zastupnyka nachalnyka shtabu 23-yi tankovoi bryhady, maiora Zhuravlova F.M. pro vyzvolennia mista Hlukhova u 1943 rotsi. [Memories of the Deputy Chief of Staff of the 23rd Panzer Brigade, Major Zhuravlev F.M. on the liberation of the city of Hlukhiv in 1943]. [in Ukrainian]. Spohady veterana 9-ho tankovoho korpusu polkovnyka Pronina A.M. pro nastupalni boi na Hlukhivskomu napriamku. 1975. [Memories of the veteran of the 9th tank corps of Colonel Pronin A.M. about offensive battles in the Hlukhiv direction. 1975.]
13. Zaika, V.M. Shchodennyk (rukopys). Vytiahy iz zapysiv 1943 roku. Hlukhiv. [Diary (manuscript). Excerpts from the records of 1943. Hlukhiv]. [in Ukrainian]. (unpublished).
14. Nahorodni lysty leitenanta O.H. Havrylenka, molodshoho leitenanta V.O. Fedorkova, starshoho leitenanta Yu.V. Tvarkovskoho, molodshoho leitenanta V.L. Beroshvylia ta in. (osobystyi arkhiv avtora). Letters of Honor to Lieutenant O.G. Gavrilenko, junior lieutenant V.O. Fedorkov, Senior Lieutenant Yu.V. Tvarkovsky, junior lieutenant V.L. Beroshville and others. (author's personal archive). [in Ukrainian]. (unpublished).
15. Nakaz Verkhovnoho Holovnokomanduvacha pro prysvoien-nia naimenuvan Hlukhivskym viiskovym chastynam, shcho vyzvolialy misto [Order of the Commander-in-Chief to assign the names of Hlukhiv troops which liberating the city]. *Krasnaia Zvezda*, 1 veresnia. (1943). [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 25.12.2019 р.
Рекомендована до друку 10.03.2020 р.

УДК 477.52(477.52)«1944/1945»

Л.І. Рожкова

**«ВІЙНА» ПІСЛЯ ВІЙНИ:
БОРОТЬБА ПРОТИ БАНДИТИЗМУ НА СУМЩИНІ
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1940-х –
НА ПОЧАТКУ 1950-х рр.**

Стаття присвячена боротьбі працівників органів внутрішніх справ проти бандитизму на території Сумської області у повоєнні роки. Проаналізовано соціально-економічну ситуацію в Україні. З'ясовано, що причини зростання злочинності мали як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Соціально напруженість посилював голод 1946–1947 рр.

Особливістю криміногенної ситуації на Сумщині була діяльність організованих банд, зокрема, у північних лісових районах області. Визначено мету та основні заходи з реорганізації органів внутрішніх справ у другій половині 1940-х – на початку 1950-х рр.

Досліджено напрями та результати діяльності правоохоронців з ліквідації злочинних угруповань на території області. Встановлено, що на початок 1950-х рр. на Сумщині було ліквідовано майже усі бандитські угруповання; разом з тим, загальний рівень злочинності залишався високим.

Ключові слова: органи внутрішніх справ, злочинність, бандитизм, Сумська область.

Період після завершення Другої світової війни позначений важкими випробуваннями для України. Процес відбудови народного господарства, повернення населення до мирного життя відбувався в умовах посилення політичного, ідеологічного, економічного тиску тоталітарного режиму, нової хвилі репресій. Післявоєнна ситуація була складною в усіх регіонах України, але з притаманними кожному особливостями, зокрема, на території Сумської області діяли організовані банди та бандити-одинаки. Економічна криза, руїна, заподіяна війною народному господарству, зумовили подальше зростання злочинності, яка набула загрозливих масштабів.

Певна схожість подій з сьогоденням зумовлена наявністю на даний час в Україні військового конфлікту на Донбасі, загостренням криміногенної ситуації, зростанням кількості тяжких злочинів, зокрема, з використанням нелегальної зброї. Тому аналіз суспільно-політичних процесів на різних етапах історії держави, досвід боротьби правоохоронців зі злочинністю має не лише наукове, але й практичне значення.

Хронологічні рамки роботи зумовлені, насамперед, суспільно-політичною та економічною ситуацією, що склалася в Україні після завершення Другої світової війни, та реорганізаційними процесами, що відбувалися в органах внутрішніх справ у другій половині 1940-х – на початку 1950-х рр.

При написанні роботи ми спиралися на публікації В. Греченка [1], П. Михайленка [2], Я. Кондратьєва [3; 4]. Опубліковані документи [5; 6; 7] та спогади сучасників [8] дають можливість проаналізувати суспільно-політичне становище в Україні в цілому і на Сумщині зокрема. Нами були використані документи, які зберігаються в архіві Сумського обласного управління Національної поліції України: звіти та доповідні записки обласного від-